

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Рівненський державний гуманітарний університет

**ФІЛОСОФІЯ.
ПЕДАГОГІКА.
СУСПІЛЬСТВО**

Збірник наукових праць РДГУ

Випуск 1

Засновано у 2011 році

Рівне – 2011

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60
Ф-561

Рецензенти: **Закович М.М.** – д. філос. н., професор кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова;

Лісова С.В. – д. пед. н., професор, директор Інституту педагогічної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, дійсний член АПСН;

Троян С.С. – д. і. н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету

Ф-561 **Філософія. Педагогіка. Суспільство :** Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 1. – Рівне : видавець О. Зень, 2011. – 319 с.

ISBN 978-617-601-024-1

Концепція збірника базується на науковій актуалізації методологічних засад гуманітарного знання і висвітленні духовно-практичного потенціалу наук про людину і суспільство. Розрахований на фахівців гуманітарних і соціально-політичних наук.

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60

ISBN 978-617-601-024-1

© Рівненський державний
гуманітарний університет, 2011

Головний редактор:

Шугасва Л. М. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Редакційна колегія:

Булига І. І. – к. філос. н., доцент кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету (відповідальний редактор);

Вербець В. В. – д. пед. н., професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

Гон М. М. – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету;

Докаш В. І. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри соціології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Дем'янюк Т. Д. – к. пед. н., професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Дичківська І. М. – к. пед. н., професор кафедри педагогіки і психології (дошкільної) Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН (відповідальний редактор);

Жилюк С. І. – д. і. н., професор, завідувач кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія»

Литвиненко С. А. – д. пед. н., професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Малафійк І. В. – д. пед. н., професор, завідувач кафедри загальної і соціальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН;

Павелків Р. В. – д. псих. н., професор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології, директор Інституту психології та педагогіки, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи Рівненського державного гуманітарного університету, академік Академії наук Вищої школи України;

Пальчевський С. С. – д. пед. н., професор кафедри загальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко О. Б. – д. пед. н., професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Т. І. – к. пед. н., професор, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної), проректор з наукової роботи Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН;

Постоловський Р. М. – к. і. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук, член-кореспондент АПСН;

Саух П. Ю. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, ректор Житомирського державного університету імені Івана Франка, академік Академії наук Вищої школи України;

Стоколос Н. Г. – д. і. н., професор, завідувач кафедри філософії і соціальних наук Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету;

Швецова-Водка Г. М. – д. і. н., професор кафедри бібліотечознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету;

Яроцький П. Л. – д. філос. н., професор, головний науковий спеціаліст Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

Друкується за рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
Протокол № 10 від 27 травня 2011 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
Серія KB № 17745-6595P

Адреса редакції: кафедра філософії,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027

ЗМІСТ

Філософія

<i>Гур'янова І. Е.</i>	9	Принцип об'єктивності історії та історичного в пізнанні соціальних явищ
<i>Заглинська Л. В.</i>	22	Філософія економіки ХХ ст. в контексті сучасних соціально-економічних трансформацій
<i>Коберник Н. І.</i>	35	Феномен Кирила і Мефодія: культурно-релігійний аспект
<i>Шугаєва Л. М.</i>	46	Ідейно-світоглядна трансформація православного сектантства в Україні
<i>Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.</i>	54	Глобалізація та іслам
<i>Шевчук К. С.</i>	64	Основні аспекти теорії цінності Романа Інгардена
<i>Шевчук Д. М.</i>	76	Постмодерні виміри політичної філософії

Педагогіка

<i>Безкорвайна О. В.</i>	90	Проблема особистісного самоствердження в педагогічних дослідженнях
--------------------------	----	--

<i>Генсіцька- Антонюк Н. О.</i>	102	Роль системи освіти у формуванні гендерної ідентичності особистості
<i>Гудовсек О. А.</i>	110	Естетичне виховання в філософському ракурсі (історичний аспект)
<i>Дем'янюк Т. Д.</i>	120	Теоретико-методологічні засади формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця
<i>Дичківська І. М.</i>	129	Інноваційні підходи у побудові виховного простору школи Саммерхілл
<i>Кособуцька Г. П.</i>	141	Діалогічний рівень підготовки майбутнього педагога: теоретико-методологічні основи
<i>Петренко О. Б.</i>	154	Гене́за гендерного підходу до освіти у контексті української філософської думки
<i>Поніманська Т. І.</i>	165	Гуманізм як ціннісна характеристика педагогічної діяльності
<i>Пироженко Л. В.</i>	176	Проблеми підручникотворення у період реформування змісту загальноосвітньої школи (1964-1976 рр.)
<i>Рицька Н. Ф.</i>	186	Педагогічні аспекти гендерного виховання молодших школярів

<i>Сорочинська Т. А.</i>	195	Становлення професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах Рівненщини (1939-1941 рр.)
<i>Тимочко І. Б.</i>	206	Особливості організації напрямів просвітницької діяльності православних братств Волинської губернії
<i>Ціпан Т. С.</i>	217	Формування громадянськості у підлітків в умовах дитячо-юнацьких об'єднань

Суспільство

<i>Булига І. І.</i>	228	Релігійно-церковне життя Волині у контексті політичних трансформацій (1939-1941 рр.)
<i>Ворон О. П.</i>	238	Місіонерська діяльність Римокатолицької церкви в умовах незалежності української держави
<i>Гон М. М.</i>	250	Забезпечення прав етнічних меншин у Другій Речі Посполитій
<i>Дубей В. І.</i>	262	Правові засади співпраці України з ЄС у галузі міжнародних автомобільних перевезень

<i>Жилюк С. І.</i>	272	Роль духовенства Волині–Житомирщини у соборному русі 1920-х рр.
<i>Мишков В. Я.</i>	286	Діяльність митрополита Адріана (Четвергова) в контексті модернізації Російської Старообрядницької православної Церкви
<i>Слесаренко А. В.</i>	296	Чеський андеграунд 70–80-х років ХХ ст.: історико-культурний аналіз
<i>Шеретюк Р. М.</i>	305	Окремі аспекти конверсії греко-уніатів Правобережної України до римо-католицизму наприкінці ХVІІІ ст.

10. Прокопович Ф. Духовний Регламент / Ф. Прокопович. – К., 1823.
11. Савіна М. І. Гендерна ментальність українців: історико-психологічний ракурс / М. І. Савіна // Гендер: реалії та перспективи. К., 2004. – С. 26–28.
12. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2 т. / Г. Сковорода. – К., 1973. –Т. 1. – 53 с.
13. Табачковский В. Г. Людина-екзистенція-історія / В. Г. Табачковський – К., 1996. – 79 с.
14. Хамитов Н. Философия и психология пола / Режим доступа: <http://www.potrebitel.ru/data/8/23/06.shtml>
15. Хамітов Н. В. Історія філософії. Проблема людини та її меж / Н. В. Хамітов, Л. Н. Гармаш, С. А. Крилова – К. : Наукова думка, 2000. – 272 с.
16. Чухим Н. Теорії статевого диморфізму у філософії Просвітництва / Н. Чухим // Філософська думка. – 2001. – № 1. – С. 26–55.
17. Шевченко В. І. Українська моральна філософія і освіта / В. І. Шевченко // Філософсько-антропологічні студії, 2001. Спецвипуск. – К. – 2001. – С. 52–59.
18. Юркевич П. Історія філософії права. Вступ / П. Юркевич // Філософська і соціологічна думка. – 1996. – № 3–4. – С. 38–71.
19. Юркевич П. Д. Философские произведения / П. Д. Юркевич – М. : Правда, 1990.– 672 с.

УДК 37.034:165.742

Поніманська Т. І.

ГУМАНІЗМ ЯК ЦІННІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена аналізу проблеми гуманістичного виховання у контексті філософії освіти. Автор розглядає гуманістичне виховання як найважливішу мету педагогічної діяльності.

Ключові слова: гуманістичне виховання, філософія освіти, гуманістична взаємодія, педагогічна діяльність.

Статья посвящена анализу проблемы гуманистического воспитания в контексте философии образования. Автор рассматривает гуманистическое воспитание как важнейшую цель педагогической деятельности.

Ключевые слова: гуманистическое воспитание, философия образования, гуманистическое взаимодействие, педагогическая деятельность.

The article is devoted to the analysis the problem of humanistic upbringing in the context of philosophy of education. An author examines humanistic upbringing as major aim of pedagogical activity.

Key words: humanistic upbringing, philosophy of education, humanistic co-operation, pedagogical activity.

Гуманістична парадигма стає домінантою історико-педагогічного процесу в моменти кризи культури та ідеології, руйнування образу світу, який формувався впродовж тривалого періоду, різкої переорієнтації аксіологічних пріоритетів у духовному житті суспільства. Порушення балансу між суспільством і особистістю, яке виникає при цьому, вимагає звернення до стабілізуючих духовних чинників, одним з яких є гуманізація освіти.

Постановка проблеми. Необхідність формування гуманістичної соціальної свідомості посилює актуальність проблем виховання. Відомо, що нові світоглядні установки суспільства не можна створити штучно, запозичити в інших народів, перенести з минулого. Це особливо зримо виступає при аналізі гуманістичних тенденцій розвитку людства, коли зростаюча потреба у творчій особистості, здатній до самовизначення і саморозвитку, вступає у суперечність з реаліями технологізації економічного й соціального життя. Слід визнати, що означена тенденція підтвердилась і в нашій країні: очікування швидкого «олюднення» суспільства в процесі демократичних перетворень виявилися ілюзорними.

Означені явища гальмують розвиток педагогічної науки, яка за інерцією прагне у якості мети виховання дотримуватися оптимістично-декларативного штампу «всебічно розвиненої особистості» всупереч нагальним соціально-педагогічним потребам. Водночас педагогічна ідеологія за змістом сповнюється багатоманіттям іншого роду штампів – критикою бездуховності та інших негативних явищ без

належного аналізу й висновків щодо того, як їх уникнути чи подолати. На це є причини. Як зазначають фахівці у галузі методології педагогіки І. Д. Бех, С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, І. А. Колесникова, В. Г. Кремень, О. Я. Савченко, Є. М. Шиянов, тривале ігнорування необхідності логічно доведених системних знань про об'єктивні закономірності процесу, що вивчається певною наукою, зокрема явища виховання – педагогікою, призводить до її кризи. Це виявилось в ідеологізації методологічних основ педагогіки, де в якості головних парадигм виступали формувальний вплив, погляд на дитину як об'єкт, якому прищеплюються необхідні соціально визначені якості, прямий стиль управління процесом розвитку особистості тощо. Ідеологізація теоретичних засад педагогічної науки і практики зумовила відмову від цінностей, що, з одного боку, суперечили ідеям «боротьби за ідеали», а з іншого – не були вагомими для людини світу конкуренції між людьми, виживання у світі змінного соціуму. Натомість нині «прагнення демократизувати державний і суспільний лад спонукає до пошуків органічного зв'язку освіти із загальнолюдськими цінностями. Як зазначає О. Я. Савченко, гуманістична спрямованість є найвиразнішою ознакою мети нової освіти на філософському рівні [13].

Аналіз останніх джерел і публікацій. Соціокультурний аналіз сучасної ситуації в суспільстві дозволяє вченим дійти висновку, що у своєму найвищому вияві функції освіти мають бути сконцентровані на трансляції та закріпленні історично складених духовних, світоглядних і культурно-історичних цінностях соціуму, які визначають основу його менталітету; збагаченні індивідуальних і суспільних ментальних якостей соціуму загальноморальними й культурними цінностями, що відображають цілісність цивілізації і прагнення до духовної конвергенції та інтеграції народів, при безумовному збереженні самобутності будь-якого з них; корекції і перетворенні тих життєвих орієнтирів, які на різних рівнях визначають найбільш вірогідну поведінку та вчинки людей [6].

Найперше, необхідно подолати так званий «кризовий менталітет» сучасності, викликаний руйнуванням раніше стійких соціально-моральних утворень, що визначали особливості поведінки людини, структуру свідомості та психіки в цілому. Відтак перед педагогом постає завдання закріплення найбільш

стабільних духовних якостей соціуму, що визначають глибинні підвалини його ментальності, відзначає Б. С. Гершунський. Поділяючи думку дослідника, вважаємо, що основою означеного завдання є формування гуманістичних цінностей, починаючи з раннього віку, адже процес соціалізації особистості саме у даному віковому періоді є найбільш інтенсивним і результативним.

Аналізуючи перетворення суспільства на гуманістичних засадах, слід визнати його залежність від духовного потенціалу. Освіта виконує функцію транслятора цінностей різного характеру і необхідної інформації від дорослих поколінь до підростаючих. Актуальності розв'язання означеної проблеми особливого значення надає І. А. Зязюн, зауважуючи, що потребує осмислення проблема «олюднення людини» в царині учіння і виховання, яку автор пов'язує з вирішенням завдань гуманізації.

Водночас, не лише потреби сучасного етапу розвитку вітчизняної педагогіки, а й у цілому – світової педагогічної думки – вимагають гуманізації навчання й виховання. Гуманізм набуває провідного значення в сучасних умовах, коли потрібна злагода на всіх рівнях: загальноцивілізаційному, державному, локальному, особистісному. Тому для сучасної педагогіки характерними є процеси інтеграції, розширення світоглядних підходів відповідно до зростання відкритості соціальних процесів.

Синтез наукових знань у галузі людинознавства, інтеграція яких у педагогіці здійснюється через філософію виховання, свідчить про те, що глобальні філософські системи вже не можуть бути єдиною методологічною базою теорії виховання. Сучасне бачення філософських засад як методологічних дозволяє стверджувати, що вони визначають свою обумовленість певною культурою, вступають у діалогову взаємодію з іншими філософськими позиціями.

Під гуманізацією виховання в умовах кризового суспільства філософи розуміють два пов'язаних між собою процеси. За визначенням Л. П. Буєвої, один з них – звільнення свідомості й поведінки людей від міфів, догм, ілюзій, стереотипів тоталітарної, авторитарної свідомості, від її страхів і всезагальних заборон. Другий – утвердження системи гуманістичних цінностей, стимулів і мотивів у культурі свідомості та поведінки особистості [5].

Метою статті є постановка проблеми гуманістичного виховання у площині педагогічної аксіології.

Розвиток педагогіки й філософії нерозривно пов'язаний, їх об'єднує спрямованість до особистості, включеність у процес культурної творчості. Вийшовши з надр філософії, педагогіка повертається до своїх коренів, особливо в наш час, коли вчені – представники гуманітарних наук зацікавилися людиною не як клітинкою суспільства, а як біо-психо-соціо-природно-космічним буттям. Для гуманістичного виховання принципове значення має визнання цілісності та унікальності особистості, а життя людини – єдиним процесом її становлення і буття. Досить гостро проблема необхідності гуманізації виявляється в умовах стресогенної ментальності «перехідних суспільств», до яких належить Україна. Зниження рівня життя переважної більшості населення і різке збагачення окремих осіб, перетворення засобів масової інформації на комерційні структури, політична спекуляція інтересами громадян, зубожіння освіти, криміналізація суспільного життя, занепад традиційних сімейних і родинних зв'язків, наркоманія та інші реалії нашого сьогодення поставили перед педагогічною теорією і практикою гострі проблеми, вирішення яких вимагає філософського аналізу.

У розумінні поняття філософії виховання ми поділяємо думку В. В. Краєвського щодо філософського аналізу як зв'язку найширших уявлень про світ, суспільство і місце людини в ньому з педагогічною дійсністю та її відображенням у цій спеціальній науці. Як самостійну галузь наукових знань і наукову парадигму філософію освіти розглядає Б. С. Гершунський, який підкреслює, що фундамент філософії освіти становлять не стільки загально-філософські знання, спрямовані на освіту, скільки закономірності власне освітньої галузі в усіх аспектах її функціонування. Водночас розгляд філософії освіти як наукової парадигми, зауважують філософи, вимагає виокремлення її основними положеннями гуманістичне розуміння людини і розвиток творчого гуманітарного полікультурного мислення, що у прогностичному відношенні становить стратегічну мету філософії XXI століття [9]. У концептуальному відношенні, вважають автори, філософія освіти – це передусім і є філософія людини.

Розробка нових підходів до виховання здійснюється на таких принципах, як системно-прогностичний і соціально-екологічний

підхід; розвиток освіти в контексті культури; особистісно-діяльнісний підхід до освіти. Методологічною основою розвитку освіти є гуманістична філософія, головним питанням якої виступає людина, яка прагне самоздійснення і саморозвитку. Загалом, дослідники відносять гуманістичну філософію освіти до філософії життя, тобто до будь-якої філософської школи, що певним чином ставить питання про смисл, мету, цінності життя. Гуманістична філософія виходить з положення про цілісність буття, що притаманна кожній людині, але потребу в якій відчуває далеко не кожен. Її завданням є допомога людині глибше зрозуміти і застосувати до себе процеси вибору між добром і злом, знайти істини, не лише близькі й зрозумілі, але й невіддільні від неї [9].

Провідною тенденцією сучасної освіти є її особистісна зорієнтованість на противагу навчальній, яка виходила з мети надання знань, в умовах зміни предметного освоєння світу на смислове його осягнення. Перехід до гуманістичної особистісної парадигми розширює функцію методології педагогіки. Як вважає В. В. Сериков, вона стає своєрідною прикладною сферою філософії людини, а в якості регулятива педагогічного пізнання виступає цілісний образ людського буття, можливостей освіти у розвитку сутнісних сил людини [14]. Не заперечуючи соціальної детермінації цілей виховання, зауважує автор, потрібно забезпечити в його процесі повноцінне – вільне і творче – проживання дитинства і юності як самоцінних і соціально значущих періодів життєвого ствердження людини. Така орієнтація значно відрізняється від традиційної, спрямованої на постійну підготовку до виконання соціальних функцій для подальших періодів життя. Особистісна орієнтація освіти, на думку автора, неминуче обумовлює розширення джерел постановки педагогічної цілі.

Співставляючи нашу позицію з позицією В. В. Серикова, слід погодитися з тим, що коли в традиційній педагогіці розглядаються два джерела педагогічних цілей – соціум (замовлення суспільства) та дитина (потреби її розвитку), то гуманістична (за В. В. Сериковим – особистісна) парадигма передбачає третє, не менш важливе джерело – особистість вихователя. Додамо до цього, що на різних етапах розгортання процесу виховання змінюється питома вага цих чинників. Особливий інтерес для аналізу становить

виховання дітей дошкільного віку як своєрідного вікового періоду, коли зв'язок дитини дорослого є головним чинником її особистісного становлення. При цьому не лише дитина залежить від дорослого, а й сам дорослий удосконалюється як особистість.

Підтвердження нашої позиції ми зустрічаємо у С. У. Гончаренка, який визначає поняття особистісного підходу як «послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до свідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії». Відтак, особистісний підхід є базовою гуманістичною ціннісною орієнтацією педагога, яка визначає його позицію у взаємодії з дитиною [7].

Визнання даного положення виступає одним з вихідних методологічних аспектів сучасної теорії виховання, що має принципове значення для нашого дослідження. Адже практично всі автори педагогічних теорій і технологій єдині в думці про значення майстерності, творчого почерку та сили особистості вихователя. Уже загальновизнаною і досить часто – формальною стала вимога його постійного професійного зростання, самовдосконалення. Однак при цьому недостатньо уваги надається такій педагогічній реальності, як самореалізація педагога.

Ми поділяємо думку І. А. Колеснікової про те, що особистісна орієнтація виховання передбачає цілісність особистості вихователя, неможливість її відчуження від своєї праці, утвердження її унікальності при вирішенні педагогічних задач у процесі професійної діяльності. Відтак педагог у процесі гуманістичного виховання виступає як носій людської сутності, особливий суспільний суб'єкт, який найефективніше реалізує «сутнісну здатність до створення іншого» [10].

У контексті розв'язання означеної проблеми методологічне значення має аналіз самого поняття «гуманістичне виховання». Авторі робіт у галузі теорії виховання наголошують на тому, що основні поняття гуманістичного виховання транслюються з різних галузей гуманістичних знань. Зокрема поняття «гуманізм» – загальна філософська категорія, «гуманність» – етико-психологічне поняття, «гуманізація» – одна з найважливіших соціальних характеристик, що включає «комплекс філософських, етичних, соціально-психологічних та ідейно-політичних установок»

(С. М. Шиянов). Автори доходять висновку про неправомірність наукового використання виразу «виховання гуманізму», оскільки як особистісно орієнтована система поглядів, своєрідний ідеал світоустрою він може втілюватися у широких соціальних програмах, спрямованих на людину, але не виховуватись.

Натомість «виховання гуманності» – це розвиток «комплексу особистісних якостей, що обумовлюють ставлення людей один до одного, до суспільства, самої себе» [15]. Також і «виховання в душі гуманізму» – ширше, ніж поняття «виховання гуманності», оскільки воно передбачає розкриття не лише засобів і методів виховання гуманістичної спрямованості особистості, а й показ самого процесу становлення і розвитку особистості.

Ми вважаємо найдоцільнішим термін «гуманістичне виховання» використовувати як для визначення мети виховання – розвитку особистості як суб'єкта власної життєдіяльності, так і для характеристики взаємин між учасниками педагогічного процесу.

До головних принципів, які сьогодні можуть розглядатись як теоретичні засади гуманістичної педагогіки, дослідники відносять:

- рівноправність філософських поглядів у рамках єдиної гуманістичної системи цінностей при збереженні різноманітності їх культурних і етнічних особливостей;
- рівнозначність традицій і творчості, визнання необхідності вивчення та використання вчень минулого і можливості духовних відкриттів у теперішньому й майбутньому;
- екзистенціальну рівність людей, «соціокультурний прагматизм», діалог, здатність до розуміння і прийняття іншої людини, культури [2; 6; 9; 15].

Питання про роль цінностей у професійній компетентності педагога є однією з провідних проблем педагогічної аксіології – специфічної галузі системи сучасного філософсько-гуманітарного знання, яка розглядає пріоритетність ціннісної функції освіти і вивчає виховання як одну з головних цінностей людини. Доречно зауважити, що перехід від попередньої традиційної культури змінив співвідношення механізмів управління поведінкою людей: якщо у традиційній культурі переважали нормативні, то в інноваційній домінують ціннісні. Недостатність регуляції суспільними нормами свідчить про зростання значення ціннісних

орієнтацій як усвідомлених суб'єктом засад відповідальної поведінки. Психологічний аспект взаємодії нормативної та ціннісної регуляції поведінки й діяльності людини, який не є однозначним, буде розглянуто нами далі, тут лише зазначимо, що у світі цінностей відбувається ускладнення стимулів поведінки людини і причин соціальної дії. На перший план виступає не необхідне (рівень потреб) і не бажане (рівень інтересу), а саме те, що відповідає уявленням про призначення людини та її гідність, тобто мотивація, що характеризує самоствердження особистості.

Як компонент структури особистості, ціннісні орієнтації виконують регулюючу і спрямовуючу функції, що стимулюють поведінку і діяльність людини. Відомо, що цінність – це перш за все ставлення до самого себе, тому система життєвих орієнтацій як сукупності цінностей, інтегрованих особистістю стосовно власного життя, багато в чому визначає особливості життєвого шляху людини. Це дозволяє розглядати ідею освіти як розширення можливостей розвитку особистості. Звідси в якості мети виступає виховання людини як «автора свого життя» (О. Г. Асмолов).

Таке розуміння важливе для визначення сутності гуманістичного виховання нині, коли окремі науковці роблять спроби перенести його центр у площину виключно релігійних постулатів, посиляючись на них як на головний чинник «виховання духовності», що є недостатнім. Зауважимо, що саме усвідомлення залежності того, що відбувається у світі, від того, що могла б зробити сама людина, дозволяє їй діяти активно і розумно. Отже, духовність є результатом самовизначення і є основою самовдосконалення людини.

Означені загальні принципи займають особливе місце в системі цінностей педагога, який покликаний формувати ціннісні орієнтації вихованців. В. М. Гриньова стверджує, що система педагогічних цінностей має синтетичний характер, тобто її функціонування залежить від переплетення всіх складових [8]. Від «розмаїття» цінностей педагога, що визначають його аксіологічне «Я», за даними автора, залежить ефективний і цілеспрямований добір нових цінностей, їх перехід у мотиви поведінки як самого вчителя, так і його вихованців. Ми вважаємо, що аксіологічний підхід дозволяє розглядати самореалізацію педагога як утілення ним у професійній діяльності своїх духовних цінностей та

пов'язаних з ними особистісних педагогічних цілей. Серед них особливе місце займає виховання ціннісних орієнтацій дітей, починаючи з дошкільного віку.

Питання про аксіологічні аспекти професійної підготовки педагога має принципове значення для нашого дослідження, адже традиційна стратегія вузівського навчання передбачає в якості пріоритетних цілей пізнавально-інтелектуальне збагачення шляхом оволодіння змістом навчальних дисциплін та засвоєння до певної міри абстрактних регламентацій педагогічної діяльності. Однак продуктивність педагогічної діяльності визначається не якістю засвоєння технологічних параметрів її здійснення, а здатністю педагога до творчої самореалізації, що характеризується усвідомленим ставленням до себе та навколишнього.

Процес виховання цілком заснований на аксіологічній природі педагогічної сфери. Звичайно, педагог не вирішує головних проблем буття людини, однак у процесі виховання він повсякчас бере участь у їх вирішенні, перш за все для себе – досягаючи певної мети, а також і для дитини – формуючи її ціннісні орієнтації. В усталеній практиці виховання ці процеси роз'єднуються, що знижує гуманістичний потенціал педагогічного впливу. Загалом, неможливо дати дітям готові цінності, а слід спонукати вихованців до участі у їх відкритті. Інакше кажучи, у процесі виховання цінності вихователя й вихованця не лише взаємодіють, а й «взаємостворюються» в процесі спільного пошуку й відкриття.

Отже, аксіологічний підхід органічно притаманний гуманістичній педагогіці, оскільки людина розглядається в ній як вища цінність і самоціль суспільного розвитку. Як зазначає Є. М. Шиянов, у цьому зв'язку аксіологія може стати основою нової філософії освіти і відповідно – методології сучасної педагогіки [15]. Доповнюючи позицію автора, зауважимо, що саме аксіологія дає можливість визначити ціннісний зміст гуманістичного виховання. Особливого значення набувають означені аспекти в аксіологічній підготовці педагога, яка полягає насамперед у розвитку свідомої самореалізації особистості та вмінні здійснювати ціннісну взаємодію з дитиною в процесі виховання.

Висновки. Підводячи підсумок, слід відзначити, що проаналізовані тенденції визнання унікальності особистості,

посилення аксіологічного аспекту педагогіки, осмислення її теоретичних і практичних результатів з позицій цінності людського життя, орієнтації на культурологічні способи вирішення глобальних та індивідуальних проблем мають системне методологічне значення для нової гуманістичної парадигми виховання. Гуманістична освіта покликана оптимізувати взаємини особистості й соціуму, забезпечувати їх найефективніший розвиток. Вона прямо детермінована загальною гуманітаризацією суспільства і водночас може виступати як чинник, що обумовлює цей процес.

У світлі означеної методологічної парадигми гуманістичне виховання може розглядатися як найважливіша характеристика педагогічної взаємодії та як спосіб життя педагога і вихованця, що передбачає встановлення гуманних стосунків між ними в цілісному педагогічному процесі, спрямованому на виховання гуманістичних ціннісних орієнтацій.

Список використаних джерел і літератури

1. Андрущенко В. Особистість учителя як предмет філософсько-педагогічної рефлексії / В. Андрущенко // Вища освіта України. – 2007. – № 2. – С. 5–13.
2. Асмолов А. Г. Психология личности / Асмолов А. Г. – М. : Изд. Моск. ун-та, 1990. – 367 с.
3. Бех І. Д. Нова педагогічна позиція як предмет наукового осмислення // Проблеми професійної підготовки вчителя школи майбутнього : зб. м-лів Всеукр. н.-пр. конференції. – Мелітополь, 2002. – Т. 1. – С. 4–14.
4. Бондаревская Е. В. Смыслы и стратегия личностно ориентированного образования / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 2001. – № 1. – С. 17–24.
5. Буева Л. П. Человек, культура и образование в кризисном социуме / Л. П. Буева // Alma mater. – 1997. – № 4. – С. 11–17.
6. Гершунский Б. С. Философия образования / Гершунский Б. С. – М. : Московский псих.-соц. ин., 1988. – 432 с.
7. Гончаренко С. У. Зміст загальної освіти і її гуманізація / С. У. Гончаренко // Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспектива. – К., 2000. – 636 с.

8. Гриньова В. Аксіологічний підхід до проблеми педагогічної культури майбутнього вчителя / В. Гриньова // Шлях освіти. – 2002. – № 2. – С. 2–6.
9. Зязюн І. А. Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти / І. А. Зязюн // Педагогіка толерантності. – 2000. – № 3. – С. 58–61.
10. Колесникова И. А. Педагогическая реальность в зеркале межпарадигмальной рефлексии / Колесникова И. А. – СПб. : СПб ГУПМ, 1999. – 242 с.
11. Краевский В. Методология педагогики: о чём спорим? / В. Краевский, В. Кутьев // Педагогика. – 1991. – № 7. – С. 34–37.
12. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору: [монографія] / Кремень В. Г. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 529 с.
13. Савченко О.Я. Новий етап розвитку шкільної освіти і підготовка майбутнього вчителя / О. Я. Савченко // Шлях освіти. – 2003. – № 3. – С. 2–7.
14. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / Сериков В. В. – М. : Логос, 1999. – 272 с.
15. Шиянов Е. Н. Идея гуманизации образования в контексте отечественных теорий личности / Е. Н. Шиянов , И. Б. Котова. – Ростов-н/Д : РИО АО «Цвет. Печать», 1995. – 310 с.

УДК 373.167.1 «1964/1976»

Пироженко Л. В.

ПРОБЛЕМИ ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ У ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ (1964–1976 рр.).

У статті аналізуються проблеми, пов'язані зі створенням та впровадженням в освітню практику нових навчальних програм та підручників у ході реформування змісту загальноосвітньої школи (1964 – 1976 рр.).